

AFGANİSTAN TÜRKMENLERİNİN ERSARI AĞZINDA ESKİCİL KELİMELER ARCHAIC WORDS IN THE ERSARI DIALECT OF AFGHAN TURKMENS

Savaş ŞAHİN*

Öz

Türkmenlerin Afganistan'a yerleşmesi büyük gruplar halinde Selçuklular ve daha sonra da yine büyük kitleler halinde Ekim Devrimi'nden sonra olmuştur. Ersarı Türkmenleri savaş, açlık, kuraklık vb. sebeplerle ata toprakları olan Türkmenistan'dan ayrılarak yine atalarının toprakları olan eski adıyla Güney Türkistan olan Afganistan'ın kuzeyine göç etmişlerdir. Göç ettikleri coğrafyanın eski bir Türk yurdu olması, bölgede asırlardan beri Türkçe konuşulması, özellikle Çağatay Türkçesinin yazı dili olması Türkmenlerin dillerini koruma konusunda işlerini kolaylaştırdı. Bölgede Farsça'nın egemen dil olmasına rağmen Türkmenler dillerini korumayı başarabilmiştir. Afganistan Türkmenlerini en büyük boyunu oluşturan Ersarı ağzında arkaik yani eskicil kelimelerin korunması dikkat çekicidir. Ersarı ağzında yaşayan bu eskicil kelimelerin bir kısmı ses değişimine uğramış, bir kısmı ise herhangi bir ses değişimine uğramadan olduğu gibi korunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Sözcükbilim, eskicil kelimeler, Ersarı ağzı, Türkmen Türkçesi, Afganistan

Abstract

The Turkmens settled in Afghanistan in large groups after the Seljuks and later in large masses after the October Revolution. Ersari Turkmens immigrated from their ancestral territory of Turkmenistan to, their another motherland, the North of Afghanistan which was formerly called South Turkestan due to war, hunger, drought and so on. The fact that the geography they immigrated to was an old Turkish homeland, the spoken language in the region was Turkish for centuries, especially the fact that Chagatay Turkish was the written language made it easier for Turkmens to protect their languages. Despite the fact that Persian is the dominant language in the region, Turkmens have managed to maintain their language. Preserving the archaic words of the old words in the dialect of Ersari, which forms the largest group of the Afghan Turkmens, is remarkable. Some of these words living in

Ersari dialect have undergone sound changes and some of them have been preserved without any sound change.

Keywords

Lexicology, archaic words, Ersari dialect, Turkmen Turkish

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, savassahin06@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-4462-9006

GİRİŞ

Sözcükbilim, dilin söz varlığını inceleyen bir bilim dalıdır. Sözcükleri, biçimbirimleri ve söz varlığındaki öteki öğeleri incelemek, aynı zamanda toplum, toplum kültürü ve yaşamı, tarihi konusunda önemli ipuçları sağlayan bir araştırma konusudur (Aksan, 2000, s. 14-15). Sözcüklerin anlamında dilsel, tarihsel, toplumsal ve ruhsal nedenlerle değişiklikler olabilir, biçim ve kullanımında farklılıklar görülebilir. “Dil kuşaktan kuşağa olduğu gibi aktarılmaz.” (Vardar, 2001, s.120-123). Dil hem tarihsel hem de evrimsel bir süreç içerir. “Dilin ve sözlerin tarihi, milletlerin tarihiyle sıkı bir ilişki içerisinde. Art zamanlı söz biliminde dildeki sözlerin şekillenmesi, gelişmesi, söz varlığını oluşturan kaynaklar araştırılır. Betimlemeli veya eş zamanlı söz biliminde ise söz varlığının kaynakları ve katmanları, aktif ve pasif söz grupları, söz varlığının gelişme yolları, söz varlığının kullanılma sıklıkları, anlamlarına göre sözlerin sınıflandırılması gibi konular işlenir (Ahanov, 2013, s.79-80). Eskicil sözcüklerin ortaya konulması için de art veya eş zamanlı sözcükbilim çalışmalarından faydalanılır.

Türkçesi eskicil olan Fransızca kökenli archaisme “arkaik” kelimesi Türkçe Sözlük’te 1. Güzel sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan. 2. Edebiyatta “Konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan (eski söz veya deyim)” şeklinde kullanılmıştır. Bugün bazı dil ve edebiyat araştırmacıları eski edebî eserlerde veya ağızlarda geçen bugün yalnızca ağızlarda kullanılan Türkçe kelimeleri tespit etmeye çalışmaktadır. Zeynep Korkmaz (2010, s.84-85). Gramer Terimleri Sözlüğü’nde arkaik kelimenin karşılığı olarak *eskicilik* “Eskiye bağlılık, artık kullanımdan düşmüş olan eski kelimeleri veya kelimelerin eski biçimlerini kullanma; kalıntı kelimeleri kullanma.” *eskilik* “Eskiden kalma; yazı ve konuşma dilinde artık kullanılıştan düşmüş olan, dilin daha eski veya tarihî devirlerine ait kelime, deyim ve şekiller.” terimlerini kullanmıştır. Berke Vardar (2002, s.93). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde arkaik kelimeler için *eskil biçim* “kullanımdan düşmüş, dilsel çevirimden çıkmış bulunan sözlüksel birim, sözdizimsel olgu vb.” ve *eskilik* “eskil bir biçimin özelliği” terimlerini kullanmıştır. Mehmet Ölmez (2003, s.36) Türkçede eskiciliği “arkaizm/arkaiklik veya eskicilik anlayışında, tanımında bir dilde Eski Türkçeye karşılaştırıldığında, öteki Türk dillerinde bulunmayan ses ve yapı özelliklerinin yanı sıra sözlüksel biçimlerin de Eski Türkçeye benzer biçimde yaşaması, kullanılmasındır.” şeklinde tanımlar. Sözcükler geçmişten günümüze çeşitli kavramları karşılamak amacıyla anlamında, biçiminde, kullanımında kimi zaman dilsel, kimi zaman toplumsal, kimi zaman coğrafi vb. sebeplerle değişimler veya etkileşimler görülebilmektedir. Afganistan’da Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerin izole bir yapıya sahip olması, dış göçlere kapalı olması, Türkmenlerin genel olarak bir arada yaşadıkları, dilleri ve kültürlerini koruma konusunda sağlam bir iradeye sahip oldukları için dilleri çoğunlukla dış etkilere kapalıdır.

Afganistan’da yaşayan Türklerin dilleriyle ilgili yapılan çalışmalar kıymetli olmakla birlikte bugüne kadar bölgede bulunan veya uzaktan bilgi ve belge toplayarak bölgede yaşayan Türklerin dilleriyle ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, Afganistan’daki Türkmen boylarında Türkmenlerin en büyük boyunun Ersarılar olduğu bildirilmiştir. Afganistan Türkleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Gunnar Jarring “Afganistan’da Türk Boyları’nın Dağılımı” adlı eserinde Afganistan’daki Türkleri beş gruba ayırmıştır (Özkan, 2007, s.248). Afganistan’da yaptığım araştırmalarda Türkmenlerin Ersarı, Bayat, Mukri, Karkın, Teke, Alili, Yomut, Hatap, Olam, Salar, Sarık boylarının yaşadığını tespit ettim. Çalışmamızın konusu olan Ersarı Türkmenleri saydığımız Türkmen boylarının en büyüğü olup özellikle Ekim Devriminden sonra büyük kitleler halinde Afganistan’ın kuzeyine göç ederek burada yaşamaya devam etmişlerdir.

Çalışmamıza konu olan Ersarı ağzındaki eskiçil kelimeler Afganistan'da Türkmenlerle birebir yaptığımız mülakatlar yoluyla derlenmiştir. Eskiçil olduğu düşünülen kelimeler Eski Türkçe kaynaklarda tanıklanmış; varsa ses, şekil veya anlam değişimleri de gösterilmiştir.

Ersarı Ağzında Yaşayan Eskiçil Kelimeler

a:ğrar-“bir şeyin ağırlık olarak artması”

Kelime DLT'de (DLT, s.544) *agru-* (nesne) “ağırlaşmak” ME'de *ağra-* “ağırlaşmak” şeklinde geçer. STT'de kelime (TDDS I, 2016, s.34), kelime sonundaki ses değişimiyle (r>l) *agral-* “ağırlaşmak, ağırlığı artmak” anlamında kullanılmaktadır.

a:ya-“malını esirgemek, korumak, sakınmak, kıyamamak”

Clauson (1972, s.267-268) kelimenin anlamını “saygı ile karşılamak, saygı göstermek; korumak (bir şeyi) bir şeye özen göstermek” şeklinde vermiştir. DLT'de *aya-* “korumak” (DLT, s.566), AL (10a-2) “saklamak, korumak”, KB *aya-* “acımak, korumak” (Eraslan, III, s. 45), GT'de *aya-* “esirgemek, sakınmak” (GT, s. 208) şeklinde geçer.

a:rala-“ayırarak, barıştırmak”

Kelimenin DLT 'de *arala-* “aralamak, arasını bulmak, barıştırmak” (DLT, s. 30), ŞSL'de *arala-* “aralık etmek, araya girip ayırmak” (ŞSL, s. 13), ŞSL'de -ş yapım ekiyle türetilmiş *a:ralaş-* “karışmak, kendisini ortaya atmak, girişmek” (ŞSL, s. 13) şekilleri mevcuttur. Kelimenin EA'da *ara-* fiilinden türeyen *a:raçı* “aracı, kavga eden iki kişiyi ayıran kişi” şeklinde bir de türevi vardır.

arıt-“arındırmak, temizlemek”

Kelime DLT'de *arıt-* “temizlemek” (DLT IV, s. 33), ÇT'de *arıt-* “temizlemek, günahı arındırmak” (NF, s.20), KB'de *arıt-* “temizlemek, temizletmek” (KB III, s. 23) şeklinde geçer. Kelimenin EA'da *a:rd* “temizlemek”, *a:rdış-* “temizliğe yardım etmek” şeklinde türevleri vardır. EA'daki *a:rdış-* “temizliğe yardım etmek” fiili DLT'de *arıtış* “temizlemekte yardım ve yarış etmek” (DLT IV, s.34) şeklinde geçer.

ba:rla-“aramak”

ŞSL'de *barla-* “aramak, arayıp sormak, inceden inceye araştırmak” (ŞSL, s.21). Kelime KE'da anlam genişlemesine uğrayarak *barla-* “Allah'ın varlığını kabul etmek anlamında kullanılmıştır (KE, s.79). Kelimenin EA'da *ba:rlağ* “arama”, *ba:rlaş-* “aramaya yardım etmek, birlikte aramak”, *ba:rlat-* “aratmak” şeklinde türevleri vardır.

bağana “kuzu potu, kuzu derisi”

Kelime EA'da olduğu gibi ÇT'de de *bagana* “kuzu derisi, bere” (ŞSL, s.90) şeklinde geçmektedir.

balar “büyük odun, dirsek, kiris, sütun”

Kelime EA'da olduğu gibi ÇT'de *balar* “direk, dirsek, sütun, kiris” (ŞSL, s.21) şeklinde geçmektedir.

balak “paça”

Kelime EA'da olduğu gibi ÇT'de de *balak* “iç donun aşağı kısmı” (ŞSL, s.21) şeklinde geçer.

batağa “çamur, bataklık”

Kelime DLT'de *batığ* “batak; ırmak veya ırmağa benzer şeylerin derin olan yerleri” şeklinde geçer (DLT IV, s.75). Kelimenin ÇT'de *batkağ* “çamurluk, bataklık, batak yer”, *batkağlık* “bataklık yer” (ŞSL, s.23) LD'da *batık* “bataklık” (LD, s.371), KB'de *batığ* “bataklık” şeklinde

türevleri vardır. Kelime Standart Türkmen Türkçesinde *batga* "batak, bataklık" (TTS, s.53), EA'da *batağa* "çamur, bataklık" şeklinde geçen kelimenin ikinci hecesinde bir ünlü türemesi (ET *batıg>batağa*) görülür ve kelimenin EA ve STT'de *batga+lık* "bataklık, çamurluk" (STT, s.53) şeklinde ortak bir türevi de vardır.

bellik "işaret"

EA'da kelimenin olumsuzu *belliksiz* "işaretsiz" şeklindedir. Kelime EU'da *bälgü* "alamet, sembol, işaret" (EUTS, s.38), DLT'de *belgü* "işaret ve alamet", *belgüsüz* "belirsiz" (DLT, s.582) şeklinde geçmektedir.

bekle- "kapatmak, saklayıp muhafaza etmek"

Kelime EA'da olduğu gibi DLT'de *debekle-* "korumak" (DLT, s.581) şeklinde geçer. Clauson (1972, s. 326-327) *bekle-* kelimesini "bek-'den türetilmiş fiil. Uyg. VIII. Yy. Hak. XI. Yy. Hwr XIV. Yy. Osm. XIV VE XV. yy. *bekle-* (1) bir sırı (saklamak); (2) birini Acc. Bir şeyden Abl.) "korumak" şeklinde açıklar.

berk "sağlam"

Bu kelime ve türevleri DLT'de *berk* "muhtem, sağlam, muhafazalı, saklanmış", *berkit-* "sağlamlaştırmak", *berklet-* "korumayı emretmek" (DLT, s.583) şeklinde geçer. EA'da *berk+le-ş-* "sertleşmek, sıkılaşmak" şeklinde fiil türevi de kullanılmaktadır.

bit- "yazmak"

Bu kelime, "Çince pi- yazı fırçasından gelen kaydedilmemiş alıntı bir kelime olan bit'den -i ile türemiş bir kelime olarak kabul edilebilir." (Clauson, 1972, s. 2:299). Kelime EA'da *bit-* iken DLT'de *biti-* "yazmak" (DLT, s.590) şeklinde geçmektedir. EA'da Eski Türkçedeki *biti-* fiilindeki -i sesinin düştüğü görülmektedir.

bokırdak "gırtlak"

Kelimenin DLT'de *bokak* "kuş kursağı", *bokuk* "boğaz çıkıntısının iki tarafında olan et bezi, tiroit", *bokuklug* "guatırı olan" (DLT, s.593) şeklinde türevleri geçmektedir. STT'de ikinci hecesindeki dar ünlünün yuvarlak biçimi olan *bokurdak* "boğaz" şeklinde kullanılır (TTS, s.77). EA'da ise dar ünlülüdür.

börük "şapka börük"

Kelime DLT'de *börk* "börk, başlık" (DLT IV, s.108), NF'de *börük* "börk, bir tür başlık" (NF, s.84) ve GT'de *börk* "börk, başlık" (GT, s. 230) şeklinde aynı anlamlarda kullanılmıştır.

bug "buhar, duman"

Bug kelimesi Kıpçak Türkçesinde EA'da olduğu gibi "tencere kaynarken çıkan buhar" (KTS, s. 36) anlamında kullanılmıştır.

buruk "eğri, kırışık"

Kelime *bur-* "bükmek, eğmek" fiilinden türemiştir. DLT'de bir nesnenin, bir yüzeyin daralmasını, büzülmesini, buruşmasını anlatan ve *bur-* fiilinden türeyen kelimeler şunlardır: *burış* "deri ve elbiselerdeki buruşukluk", *burkı* "asık surat", *burkıt-* "buruşturmak", *burkug* "deri vb. şeylerin çekilip büzülmesi", *burkur-* "buruşmak, deri büzülme" (DLT, s.603). Kelime ÇT'de anlam genişlemesine uğramış soyut *bug-* fiilinden +ak yapım ekiyle türetilen *bug+ak* kelimesi, "gönlün sıkılması" (ŞSL, s.33) anlamı kazanmıştır. DLT'deki *burkug* kelimesi EA'daki eğri, büzüşük, kırışık anlamıyla EA'daki *buruk* kelimesini karşılar.

bus- "saklanmak, gizlenmek"

Kelime DLT'de olduğu gibi "pusuya yatmak, pusuya girmek" (DLT, s.604) EA'da *bus-*

“saklanmak, gizlenmek” aynı anlamında kullanılmaktadır.

çala “yarım kalmış, tamamlanmamış, yarım”

Kelime ÇT’de EA’da olduğu gibi *çala* “buçuk, yarım” (ŞSL, s.39) şeklinde geçmektedir.

çalt “çabuk, hızlı”

Kelime ÇT’de *çalt* “çabuk” (ŞSL, s.39) şeklinde geçmektedir. Kelimenin EA’da *çaltlık* “çabukluk, hızlılık”, *çaltra:k* “çabucak” şeklinde türevleri vardır.

çap- “1. koşmak, 2. kesmek, parçalamak, doğramak, bölmek” 2. yağmalamak 3. öldürmek, kesmek”

Kelime ŞT’de *çap-* kelimesi “dört nala, koşmak, koşturmak, yağmalamak, vurmak”; *çapış-* ise “koşturmak, yağmalamak” (ŞT, s.359-360) anlamlarında geçmektedir. STT’deki *çap-* fiilinden türeyen *çap+ış-* fiili “birine bir şeyi parçalamasında, doğramasında, kesmesinde, bölmesinde yardım etmek. 2. Silahla birine zarar vermek, yaralamak, öldürmek.” şeklinde anlam genişlemesine uğramıştır. EA’da ise *çapış-* fiili Eski Türkçede olduğu gibi *koşuşmak* anlamını korumuştur. Yine EA’da Eski Türkçedeki *çapağan* sözcüğü *hızlı koşan* anlamını korumuştur.

çapadıl “ganimet, talan”

Kelime Moğolca kökenli olup ÇT’de *çapaul* “yağma, hücum, tarumar etmek” (ŞSL, s.39.) şeklinde geçmektedir. Kelimenin fiil şekli olan *çapul-* “atılmak, vurulmak” (KTS, s.46) kelimesine Kıpçak Türkçesinde rastlanmıştır. Kelimenin ses değişimi ve türemesi ile (çapaul>çapadıl) Ersarı ağzında *çapadıl* şeklinde yaşadığı görülmektedir.

çaş- “karışmak, dağılmak, bozulmak”

Kelime EA’da olduğu gibi “şaşmak, azmak, yoldan çıkmak, yanılmak” (ŞSL, s.41) anlamıyla Çağatay Türkçesinde kullanılmıştır. EA’da *çaş-* fiilinden türeyen *çaş-ga-l-an* “dağınık” sıfat olarak *ça:ş-ır-* “dağıtmak” fiil olarak kullanılmaktadır.

çat- “dügümlmek, bağlamak, birbirine eklemek”

Radloff *çatma* kelimesiyle ilgili olarak (Osm.) 1. Bağlantı 2. Bağlantılı, karma. Mesela, çatma ev; därmä çatma 3. Darbe, çatışma. Mesela, çatma käyfiyâti gemilerin çatışma olayı. 4. Kilim ve yastıklar için kumaş açıklamasını yapmıştır (Radloff, s.1896). Kelime, ÇT’de EA’da olduğu gibi *çat-* “çatmak, iliştmek, birbirine eklemek” (SD, s.429) şeklinde geçmektedir. Kıpçak Türkçesinde kumaşların kenarını birbirine eklemek, dikmek; yani birleştirmek (bir araya getirmek) anlamıyla (KTS, s.47) EA’daki *bağlamak* anlamına yakın bir anlamda kullanılmıştır. Kelime SD’de “çatmak, iliştmek, birbirine eklemek” anlamında kullanılmıştır. EU’da *çat-* fiilinden -ık yapım ekiyle türetilmiş *çatık* “birbirine kenetlenmiş, yapışık” (EUTS, s.60) kelimesi mevcuttur.

çayka- “çalkalamak, sallamak”

Kıpçak Türkçesinde *çayka-* fiilinin -l dönüşlülük eki ile türetilmiş ve k>h ses değişimi ile *çayha-l-* “kımıldanmak, oynatılmak” (KTS, s.47) olan şekli mevcuttur.

çelpek “bir ekmek türü, düğünden bir gün önce yapılan davet”

Kelimeye DLT’de *çalpak* “pislik ve kir” (DLT, s.613) anlamıyla rastlanır. Güney Batı Anadolu ağızlarında kelime “kalın hamuru suyla ıslatarak inceltmek” anlamıyla yaşadığını söyleyen Clauson (1972, s.418) kelimenin anlamını “kir ve kirli” olarak vermektedir. EA’da kelimenin anlam genişlemesi yoluyla “bir ekmek türünün adı” olarak kullanıldığı düşünülebilir. Yine ÇT’de *çelpek* kelimesi “yağ içerisinde pişirilmiş ekmek ve yufka” anlamıyla EA’daki *çelpek* kelimesinin karşılığıdır.

çet “kenar, kıyı, köşe, taraf”

Kelime EA’da olduğu gibi ÇT’de de *çet* “kıyı, civar, kenar, dolay” (ŞT, s.360) şeklinde geçmektedir.

çıda- “sabretmek, dayanmak, katlanmak”

Moğolca kökenli *çıda-* “sabretmek, tahammül, katlanmak, ” (ŞSL, s.43) kelimesi EA’da da aynı anlamda kullanılmaktadır. *Çıda-* fiilinden –m yapım ekiyle türetilmiş *çıdam* “sabır, tahammül” kelimesi Kırgız, Uygur, Özbek, Tatar, Başkurt lehçelerinde de kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007, s.234).

çın “doğru”

Kelime, EU’da *çın* “gerçek, gerçeklik, doğru” (EUTS, s.61), DLT’de *çın* “doğru; güvenilir; doğruluk” (DLT, s.623), ÇT’de *çın* “doğru, gerçek, sahih” (ŞHD, s.245) şeklinde geçmektedir.

çırmaş- “eli ayağına dolaşmak”

Çırma- fiili ÇT’de “sarmak” (ŞSL, s.46) anlamında geçer. Yine ÇT’de *çırma-* fiilinden türeyen *çırmangan* “sarılan”, *çırmaş* “sarmaşık, büküm” (ŞSL, s.46) kelimeleri mevcuttur. Kelime *çır-* dolanıp seyirtmek” (ŞSL, s.55) kökünden gelmiş olmalıdır. Çağatay Türkçesinde *çır-* fiilinden türeyen *çırıl-* “büküm büküm olmak, bükülmek” fiili (ŞSL, s.55) geçmektedir. *Çırma-* fiili KT’de “sarmak, çemremek” (KTS, s.51) şeklinde geçer. Eski Türkçe *dolaşmak*, *sarılmak* anlamındaki *çırmaş-* fiili Ersarı ağzında anlam genişlemesi yoluyla soyut bir anlam olan *eli ayağına dolaşmak yani heyecandan telaştan ne yapacağını bilememek* anlamı kazanmıştır. Panikleyen, heyecanlanan insanın da eli ayağı birbirine dolanır, bükülür, elini kolunu nereye koyacağını bilemez.

çit- “halı dokumak”

EA’da *çit-* fiilinden +(i)m fiilden isim yapma ekiyle türetilen *çitim* sözcüğü “dokuma” anlamında kullanılmaktadır. *Çit* “güllü ya da gülsüz ince nah mata”, *çitilmek*, *çitim*, *çitimlik*, *çitiş*, *çitişmek*, *çitiş*, *çitme*, *çitmek* *çitnemek*, *çitneme*, *çitnemek*, *çitnemeklik*, *çitneşmek*, *çitnetmek*, *çitnik* gibi türevleri vardır (TDDS, 2016, s.212). *Çit-*, Ersarı ağzında olduğu gibi Türkmen Türkçesi standart yazı dilinde halı dokumak; *çitim* ise “dokuma” anlamında kullanılmaktadır. DLT’de ise *çitsözcüğünün* anlamı *dokuma işiyle ilgili “üzerine nakışlar bağlanmış çin ipeği”* (DLT, s.625) şeklinde verilir.

çöpür “keçi yünü”

Kelime aynı anlamıyla DLT’de *çöpür* “keçi kılı” (DLT, s. 629) şeklinde geçmektedir.

çörke- “azarlamak”

Çağatay Türkçesindeki *çörge-* kelimesinin “ateşle alazlamak, yakmak” (ÇS, s.260) anlamının genişleyerek soyut *azarlamak* anlamı kazandığı düşünülebilir.

egir- “pamuk, yün gibi şeyleri iğ ile bükerek iplik durumuna getirmek.”

EU’da *ägir-* “eğirmek, çevirmek, kuşatmak” (EUTS, s.69), DLT’de *egir-* “eğirmek” (DLT, 634), KT’de *egir-* “ip eğirmek, bükmek” şeklinde geçen *egir-* fiili EA’da da Eski Türkçedeki anlamıyla günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

eke “abla, teyze”

Kelime EU’da *abla* (EUTS, s.70); DLT’de *eke* “abla, büyük kız kardeş” (DLT, s.635), *eçe* “büyük kız kardeş” (DLT, s.632), *eze* “abla” (DLT, s.652); Çağatay Türkçesinde ses değişimiyle *ekci ya da ekece* “abla, büyük kız kardeş” (ŞSL, 61); Kıpçak Türkçesinde *eke* “hala, bibi”, *ekeçi* “büyük bacı, abla” şeklinde geçmektedir. Clauson’da kelimeyi “kendisinden daha yaşlı ve babasından daha küçük yakın akraba” şeklinde açıklamıştır (Clauson, 1972, s.100).

“Doerfer (II, s.512) bu kelimenin “daha büyük, genel” anlamına sahip olduğunu söylemekte ve Söz Derleme Dergisi’nden aldığı *eke* “yaşlı, ihtiyar, tecrübeli” (pek çok ağızda) örneğini vermektedir. Clauson, Senglah’ta yer alan bu kelimenin Moğolca alıntı kelime aka/ağa abinin bozulmuşu olduğu yönündeki kayda olumlu yaklaşmıştır.” (Erol, 2008, s.116). Kelimenin daha büyük akrabaları gösterdiği muhakkaktır. Yine bunu kanıtlar nitelikte Azerbaycan Türkçesinde *eke* (sıfat) “büyük, iri, kocaman”, *ekec* “büyük, iri; yaşlı tecrübeli”, *ekec-ekec* (zarf) “büyük, yaşlı, tecrübeli adam gibi”, *eke-bike* (sıfat) “büyük, iri; yaşlı, tecrübeli” (Altaylı, 1994, s.353) kelimeleri büyük veya yaşça büyük insanları karşılamaktadır.

Çeşitli ses değişiklikleriyle *eke*, *ekci*, *ekece*, *ekeçi*, *eze* vb. kelimeleri genel olarak abla, hala, kız kardeş anlamları taşımaktadır. Ersarı Ağzında ise Eski Türkçedeki anlamlarını koruyarak “abla, teyze” anlamında kullanılmaya devam etmektedir.

ellik “eldiven”

DLT’de *eliglik* “eldiven” (DLT, s.637) şeklinde geçen kelime EA’daki eskicil kelimelerden biridir. Drevnetyurskiy Slovar’da kelimenin kökeninin *elig* II el (organ): on *elig* sağ el (MK, s.I 72); *elig* “el” kelimesinden türeyen *eligik* kelimesinin de “eldiven, elcek” (Nadelyev & Nasiov, 1969, s.170-171) şeklinde geçtiği görülür. Ersarı ağzında *eliglik* kelimesinde ikinci hecesinin düşerek *ellik* şeklinde kullanılmaya devam ettiği görülür.

em “ilaç”

EU’da *äm* “ilaç, tedavi vasıtası” (EUTS, s.71), DLT’de em “ilaç” (DLT, s.637), Eski Anadolu Türkçesinde em “ilaç, deva, çare” şeklinde geçmektedir. EA’da em kelimesi ile birlikte em-fiilinden +le yapım ekiyle türetilen *emle-* kelimesi “ilaçlamak” anlamında kullanılır.

emcek “göğüs, meme”

Kelimenin kökü olan *em-* fiili hakkında Sevortyan (1974, s.506) em- ile ilgili olarak “anne memesinden beslenmek” içine çekmek, solu-, beslenmek, zevk almak, yaşamak” anlamlarını verir. ÇT’de *emçak* “meme” (ŞSL, s.63), Tarama Sözlüğü’nde emcek “meme” (Dilçin, s.82) şeklinde geçer.

eñek “çene”

Kelime DLT’de olduğu gibi aynı anlamda *eñek* “çene” (DLT, s.640) şeklinde EA’da günümüzde de kullanılmaktadır. Kelime ÇT’de *eñak* “çene” (ŞSL, s.64) şeklinde geçer.

görekli “güzel, yakışıklı, görkemli”

Kelimenin kökeni olan *görek* kelimesi “hüsn, gösteriş” (ŞSL, s.72) anlamındadır.+li yapım ekiyle türetilen *görekli* Ersarı ağzında aynı anlamda günümüzde de kullanılmaya devam edilmektedir.

ılga- “koşmak”

Ersarı ağzında kullanılan *ılgak* “hızlı”, *ılgaş-* “birlikte yürümek, peşinden gitmek, koşuşmak”, *ılğat-* “yürütmek, koşturmak” kelimeleri *ılga-* fiilinden türetilmiştir.Kelimenin Standart Türkmen Türkçesinde bir de *ılgav* “koşu, yarış” (TS, s.362) anlamında türemiş bir şekli daha vardır.Kelimenin ÇT’de *ılga-* “akın etmek, hücum etmek” ve -r yapım ekiyle türetilmiş *ılgar-* “sürmek, saldırmak, dört nala koşmak” (ŞSL, s.85) şeklinde ikili bir kullanımının olduğu görülür. Her iki kelimedede aynı anlamdadır. Kelimenin *hücum etmek* anlamının kullanımından düştüğü ve diğer anlamlarından biri olan *koşmak* anlamının Ersarı ağzında korunduğu görülmektedir.

ıra- sallamak, ırğa- “sallamak, silkelemek”

Kelime DLT’de *ırğa-* “sallamak, silkelemek” şeklindedir. Kelimenin DLT’de yapım ekleriyle türetilmiş *ırgal-* “sallanmak, silkelenmek”, *ırganmış* “sallanmış”, *ırgan-* “sarsılmak”, *ırğaş-* “sallamakta yardımlaşmak veya yarışmak”, *ırgat-* “sallatmak” (DLT, s.657) türevleri bulunur. ÇT’de *ırğa-* “sallamak, kımıldatmak” (SD, s.471) şeklinde geçer. EA’da kelimenin ikinci hecesinin başındaki –g sesi düşerek (ırğa->ıra-) kelime *ıra-* şeklini almıştır.

igle- “inlemek”

“Kelimenin DLT’de *ig* “hastalık”, *igle-* “hasta olmak”, *iglel-* “hasta olmak”, *igleş-* “toplu halde hasta olmak”, *iglet-* “hasta etmek”, *igilig* “hasta” (DLT, s.662) şeklinde türevleri verilmiştir. Kelime EU’da “hastalanmak, hasta olmak” (EUTS, 90) şeklinde geçer. Kelime EA’da anlam genişlemesine uğrayarak “hastalıktan, ağrı vb. bir durumdan çekilen acıyla inleme” anlamı kazanmıştır.

iye “sahip”

EU’da *iyä* “sahip” (EUTS, s.101), KT’de *iye* “sahip, malik” (KTS, s.117), ME’de *iye* “sahip” (ME, s.132), ÇT’de *iye* “sahip” (LD, s.496) şeklinde geçer. Kelime Eski Türkçede olduğu gibi günümüzde *iye* “sahip” şeklinde günümüzde de de aynı anlamda kullanılmaya devam edilmektedir.

karakçı “hırsız, yol kesen insan”

Ersarı ağzında hırsızlıkla ilgili olarak *ogrı* “hırsız”, *oğurla-* “hırsızlık yapmak”, *lutcek* “hırsız, yankesici” kelimeleri kullanılmaktadır. EA’da arkaik yani eskicil bir kelime olan *karak* kelimesinden +çı yapım ekiyle türetilen *karakçı* *hırsız, yol kesen* anlamıyla yaşamaktadır. *Karakla-* kelimesi Yağma lehçesinde “yol kesip malı almak” (DLT, s.685) anlamıyla DLT’de geçmektedir. Sözcüğün en eski şekli *karak* “hırsız” olmalıdır.

kars “yünden veya deve tüyünden yapılan kadın atkısı veya elbisesi”

Kelime DLT’de *kars* “koyun yününden veya deve tüyünden yapılan elbise” (DLT, s.688) şeklinde geçmektedir.

ketek “kümes”

DLT’de *ketek* “tavuk kümesi” (ŞSL, s.128) şeklinde geçen kelime günümüzde EA’da da aynı şekliyle yaşamaktadır.

maytık “topal, aksayan”

EA’da *maymak* “sakat, aksayarak yürüyen” anlamındaki kelime DLT’de *mayguk* “paytak kimse” (DLT IV, 408) şeklinde geçmektedir.

mergen “nişancı, hedefi vurabilen kişi”

Kelime Çağatay Türkçesindeki *mergen* “nişancı, tüfekçi” (ŞSL, s.145) şekliyle EA’da günümüzde de kullanılmaya devam edilmektedir.

opırıl- “yıpranmak, yıkılmak, koparılmak, sökülme”

Kelimenin bazı ses değişiklikleriyle EA’da *opuk* “yıkık, harap olmuş”, *oprak* “yıpranmış, eskimiş”, *opraq-* “yıpranmaya başlamak, yıpranmak” şeklinde isim ve fiil türevleri vardır. Sözcüğün DLT’de benzer şekilde *opra-* “yıpranmak”, *oprak* “yıpranmış, eskimiş”, *oprat-* “yıpratmak” (DLT, s.777) şeklinde türevleri vardır. Kelimenin türevleriyle ilgili Drevnetyurskiy Slovar’da ise şu kelimeler geçer: *opraq*1. yıprak, yıpranmış: *opraq* ton “eski, yıpranmış elbise” (MK I, s.118); *opraq* jasiqdin tozluγ ja čiqar yıpranmış gedeleçten tozlu yay çıkar (MKIII, s.16); neçä-mä *opraq* keğük eřsä jaγmurqa jarar elbise ne kadar yıpranmış olsa yine yağmura yarar

(MK III, s.38); 2. giysi, paçavralar, çul çaput: todur aç jalañni häm opraq bütür açları doyrur ve çıplakları giydir (QBH112¹⁹); jëgü içkü berğil bütür opraqıy onlara yiyecek, içecek ver ve giydir (QBH, s.129). Opraş-opra'-tan işt.: tonlar oprası elbiseler yıprandı (MKI 231); keñäşsiz bilig opraşur danışksız bilgi yıprar (MKI, s.232). oprat- opira'-tan *ett.* yıprat-: ol tonin opratti o elbisesini yıprattı (MKI, s.261). (Nadelyayev & Nasilov vd. 1969, s.368)

or- "biçmek"

Kelime Drevnyurskiy Slovar'da şu şekilde verilmiştir: Or- I biç-, kes-: ol ot ordi o ot kesti (MKI 172); tariy-laq erür dünja elig qutı / tarisa orar er tirilgü oti ey devletli hükümdar, dünya, ekilebilir bir tarladır / adam bu tarlayı ekerse hayat ekini (*harf*.yaşamak için otu) biçer (QBN 111¹³). (Nadelyayev & Nasilov, 1969, 370). DLT'de or- (ot vb.) biçmek, kesmek (DLT, s.777) şeklinde geçen kelime arkaik bir kelime olup aynı anlamıyla EA'da da yaşamaktadır.

ornaş- "yerleşmek, ikamet etmek, koyulmak"

Clauson'da (Clauson, 1972, s.235-236) *orna* kelimesi "koymak" (bazı şeyleri yerine) bazı genişlemiş anlamlarla Xak. XI. Yy. ornat-; Tef. Ornat- "yerine koymak"; Çağ. XV. Yy. *ornat*- "bir nesneyi bir yere urmak-, berkişdür- ve sanç- ve mihla-; Xvar XIV. Yy. ornat- "yere koymak"; Kıp. XV. yy. ornat-; Osm. XIV.-XV. Yy. ornat- "uzatmak" (yasalar); 2. Hızlıca yerine koymak; çeşitli metinlerde şeklinde açıklanmıştır. *Orna*- fiili DLT'de "yerleşmek, mekân tutmak, yurt tutmak" (DLT, s.778), Kıpçak Türkçesinde kelimenin anlamı "ikamet etmek" (KTS, s.205) olarak verilir. EU'da *orna*- fiilinden türeyen *ornag* kelimesi "taht, ikametgâh" (EUT, s.142) şeklinde geçer. *Orna*- fiili EA'da -ş yapım ekiyle genişletilmiştir (*orna-ş*-).

öpge "bağırsak"

Tarihi metinlerden *öpke* kelimesinin anlam gelişimini takip ettiğimizde elimizdeki ilk yazılı metinlerde çok anlamlı olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu da kelimenin eskiliğine ve geniş bir kullanım alanının olduğunu göstermektedir. Eski Uygur'da *öpke* "öfke, ciğer", DLT'de "akciğer, ciğer", Dede Korkut'ta "öfke, hiddet, hışım" anlamlarında somuttan soyuta bir anlam genişlemesi mevcuttur (Erol, 2008, s.720).

özük "kesilmiş, koparılmış"

ETG'de *üz*- "kırılmak, kırmak, koparmak, mahvetmek (ETG, s.306), EU'da *üz*-"1. Kırmak, koparmak, yok etmek 2. Delmek, parçalamak, bozmak, uzaklaştırmak", DLT'de *üz*- "koparmak, kesmek, kesip atmak" (DLT, s.937), ÇT'de *üz*- "koparmak, kesmek" şeklindedir. *Üz*- fiilinden dönüşlülük eki ile türeyen *üzül*- ise Kıpçak ve Çağatay Türkçesinde "kesilmek, kırılmak, parçalanmak" (KTS, s.299; NF, s.457) anlamındadır. *Üz*- fiilinden türeyen *üz+ük* "kesinti" (DLT, s.937) yani *kesilmiş* anlamındadır. Bu anlamıyla EA'daki *öz+ük* kelimesinin karşılığıdır. EA'daki *özük* kelimesi de Eski Türkçe *üz*- fiilinden gelir. Kelime başındaki /ü/ genişleyerek /ö/ olmuştur. (ö>ü: üzük~özük).

sapakla- "iğneye ip takmak"

DLT'de *sap*- fiili "ipliği iğneye geçirmek, saplamak" anlamında kullanılmıştır (DLT IV, s.489). *Sap*- fiilinden türeyen *sapak* "ip, iplik" anlamında kullanılır. *Sapak+la*- ise "iğneye ip takmak" anlamındadır.

sepgil "yüzdeki siyah noktalar"

DLT'deki *sepkil* "yüzde görünen çil" (DLT, s.814) kelimesi EA'da *sepgil* şeklinde aynı anlamda günümüzde de kullanılmaktadır.

si- “işemek”

EA'daki *si-* “işemek” fiili DLT'de *sid/t-* “işemek” (DLT, s.823) şeklinde geçmektedir.

sönk “kemik”

EA'daki *sönk* “kemik” kelimesi EU'da *söngük* “kemik” (EU, s.2010), DLT'de *süñük* “kemik” (DLT, s.840), ŞT'de *süñek* “kemik” (ŞT, s.448), ŞSL'de *söñek* “kemik” (ŞSL, s.173) şeklinde geçmektedir.

suçar- “zıplamak ve taşkınlık yapmak, şımarmak”

Kelime DLT'de *suçt-* “zıplamak ve taşkınlık yapmak” (DLT, s.834), *suçıt-* “sıçratmak”, *suçgurmak* “sıçrayayazmak”, *suçuş-* “sıçramak, kalkışmak” (DLT IV, s.537) şeklinde geçmektedir. Kelimenin *suç-* “açılmak, yayılmak” fiilinden türediği düşünülebilir.

tay- “kaymak”

Drevnetyurskiy Slovar'da kelimenin anlamı *kaymak* ve *düşmek* olarak verilir: *tay-* *kay-*, *düş-*: tayaq bilä tajmas tanuq sözüñ bütmeş dayangaç ile olan kaymaz / tanık sözüyle inanılmaz (MK III 166); ediz orunlarintin ordularintin taysarlar telmirä közin täñri xatunlarına körürlär tuta jarmanyalı saqınurlar “Eğer onlar tahttan ve başkomutanlıktan inerse yalvarırcasına bakarlar ve tekrar tahta tırmanmayı düşünmeye başlarlar” (Nadelyayev & Nasilov, 1969, s.527). Kelime DLT'de de *tay-* “kaymak” (DLT IV, s.589) şeklinde geçmektedir.

tirkel- “takip etmek, izlemek, peşinden gitmek, arkasından gelmek”

Kelime DLT'de *tirgeş-* “katar hâlinde dizilmek” (DLT, s.883) şeklinde geçer. ŞSL'de *tirke-* fiilinin anlamlarından biri de “dizmek”tir (ŞSL, s.190). *Tirke-* fiilinden -t yapım ekiyle türeyen *tirket-* fiili de “katar katar diğerinin peşinden gitmek, birinin ardından gitmek” anlamlarında kullanılır (ŞSL, s.190). Yine ÇT'de *tirkeş-* şeklinde bir varyantı daha vardır (ŞSL, s.190). ÇT'de kullanılan *tirket-* fiili taşıdığı anlamla EA'daki *tirkel-* fiilini karşılar. Kelimenin en eski şekillerinden biri olan *tirk-(i)ş* sözcüğü EU'da “kervan, haberci” olarak geçer. Sözcüğün kökenini *ter->tir-* “dermek, toplamak, bir araya getirmek” olarak düşünebiliriz. Zaten kervanlar da bir araya toplanıp, dizilip düzenli bir şekilde yürütülür.

tit- “parçalamak, ayırmak, bölmek”

DLT'de *tit-iş* “(yün) ditmekte, (elbise vb. şeyleri) parçalamakta yardım etmek veya yarışmak anlamında” şeklinde bir fiil vardır (DLT, s.884). *Tit-iş-* fiilitit- “parçalamak, ayırmak, bölmek” anlamındaki arkaik bir fiilden türemiştir. Bunu da EA'da tanımlayabiliriz. Fiil, ÇT'de *tit-* “didik didik etmek, yün ve keteni kabartmak, pamuğu tohumdan ayırmak, bölmek” (ŞSL, s.191) anlamında kullanılmıştır.

tokum “semer”

Kelime Moğolca kökenli olup Çağatay Türkçesinde *tokum* “semer, teğelti”, Tatar ve Başkurt Türkçesinde *tukum*; kuzey lehçelerinde *tokum* şeklinde yaşamaktadır (ML, s.88). Tok sözcüğü halı dokunurken çıkan yansıma sesin adıdır. Tok sözcüğünden türeyen *toka-* fiili ÇT'de “dokumak” anlamında kullanılmıştır (ŞSL, s.192). Kelime Eski Türkçedeki *tokı-*“doku-“ fiilinden (Nadelyayev & Nasilov, 1969, s.576) -m yapım ekiyle türetilmiştir. Ersarı ağzında ise çift dudak /m/ sesi yanındaki dar /ı/ sesini yuvarlaklaştırmıştır (tokı-m>toku-m).

topalañ “fırtına, boran”

Kelime EA'da olduğu gibi ÇT'de de *topalañ* “yağmursuz boran, toprakla karışık boran” şeklinde geçmektedir (ŞSL, s.193).

topıl- "saldırmak, hücum etmek"

Kelimenin ÇT'de ikinci hecesindeki ünlüsünün yuvarlaklaşmış şekli olan *topul-* "düşmanın üzerine hücum etmek" (ŞSL, s.193) kullanılmıştır.

tükel "çoğu, birçok, tam, tamamı, hepsi, tamamen"

Kelime aynı anlamda EU'da *tükel* "tam, tamamıyla, iyi bir halde", DLT'de *tükel* "tam, tamamı, hepsi, tamamen" (DLT, s.908); ÇT'de *tükel* "hep, bütün, tamamıyla" (NF III, s.440) şeklinde kullanılmıştır. Kelimenin ET'de *tükegü* "tükenme", *tükellig* "noksansız", *tüke-* "bitmek", *tükemeyük* "tükenmiş", *tüket-* "tüketmek", *tüketi* "tamamıyla" (EUTS, s.257) şeklinde varyantları vardır.

uyat "utanç"

Kelime EA'da olduğu gibi DLT'de *uyat* "utanma" (DLT, s.927), ÇT'de *uyat* "utanma" (NF III, 450) şeklinde geçmektedir. ÇT'de sözcüğün olumsuz şekli EA'da *uyatsız* "utanmaz" şeklindedir. EA'da *utanç* kelimesi de utanç anlamında kullanılmaktadır.

ya:rpı "yarı"/ ya:rtı ""yarı"

EA'da *yarpi* ve *yartı* şeklinde geçen her iki kelime ÇT'de de kullanılmıştır: *yarpi* "yarı, yarısı, yarım, buçuk" (ŞSL, s.101), *yartı* "yarım" (ŞT, s.477).

yağı "düşman"

DLT'de ve EU'da EA'da olduğu gibi *yağı* "düşman" (DLT, s.940; EUTS, s.279) şeklinde geçer. Kelimenin +lık yapım ekiyle türetilmiş şekli olan *yağılık* ise EA'da *düşmanlık* anlamındadır. DLT'de *yağı* sözcüğünden türemiş olan *yağık-* "düşman olmak", *yağıla-* "düşmanla savaşmak, düşmanlık etmek" (DLT, s.940-941) kelimeleri geçer. EU'da ise sözcüğün *yağıcı* "düşman", *yağıd-* "düşman kesilmek, yağmalamak", *yağıladaçı* "mücadeleci, savaşçı", *yağıla-* "düşmanla savaşmak", *yağısız* "düşmansız" (EUTS, s.279) şeklinde türemiş şekilleri vardır.

yağır "hayvanların sırtındaki yara"

Kelime aynı anlamıyla DLT'de *yağır* "büyükbaş hayvanların yarası" (DLT, s.941), ÇT'de *yağır* "atın omuzlarına semer vurmaktan dolayı meydana gelen yara" (ŞSL, s.95) şeklinde geçmektedir.

yal "yele"

Kelime aynı anlamıyla DLT'de de *yal* "yele" (DLT, s.944) şeklinde geçmektedir.

yalın "ateşin alevi"

Kelime aynı anlamıyla DLT'de *yalın* "ateşin alevi" (DLT, s.945), ÇT'de *yalın* "alev" (NF, s.467) şeklinde geçmektedir.

yap- "örtmek"

EA'da *yap-* fiiliyle birlikte *yap-* fiiline dönüşlülük eki eklenmiş şekli *yapın-* "örtünmek, kapanmak" fiili de kullanılmaktadır. Fiil EA'da olduğu gibi DLT'de *yapmak* "(kapıyı) çarpmak, kapatmak, örtmek" (DLT, s.950), *yapın-* "kendi kendine (kapıyı) çarpmaya başlamak, örtmek" şeklinde geçmektedir. GT'de *yap-* "kapamak, örtmek" (GT, s.292), KB'de *yap-* "kapamak, örtmek" (KB III, 523), ME'de *yap-* "kapamak, örtmek" (ME, s.203) şeklinde geçmektedir.

Sonuç

Afganistan'daki Türkmen boylarının büyük çoğunluğu (yaklaşık %80'i) Ersarı boyuna mensuptur. Ersarılar, 16. yüzyılda yaşamış Türkmen Hanı Ersarı Baba'nın soyundan gelmektedir. Ersarı boyu, Gara-Bekevül, Güneş ve Uludepe olmak üzere üç alt gruba bölünmüştür. Bu alt grupların her biri 5-12 arasında değişen küçük oymaklardan oluşmaktadır. Y. R. Vinnikov'un hazırladığı Ersarı boyu şeceresinde Türkmenler; Uludepe, Güneş, Kara, Bekevül olmak üzere dört ana uruğa ayrılmıştır (Ataniyazov 1994:256-260). Teke, Yomut, Ersarı diyalektleri konuşur sayısı en fazla olan Türkmen diyalektleridir. Türkmenlerin Gökleñ, Salır, Sarık, Çovdur, Garadaşlı-Alili (Yazır), Nohur gibi otuzdan fazla diyalekti bulunmaktadır (Amansarıyev 1970: 54-58). Afganistan Türkmenlerinin en büyük boyunu oluşturan Ersarı boyuna mensup Türkmenlerin dillerini, kültürlerini korumalarını, yaşatmaya devam ettirmelerini, onların toplumu bir arada tutan ve manevî hayatın temelini oluşturan dil, kültür vb. unsurları yaşatma konusunda muhafazakâr olmalarına bağlıyorum. Türkmen toplumunun dış etkenlere kapalı olması Türkmenlerin bir ve beraber yaşamaları dillerini korumada önemli faktördür. Eski Türkçedeki bazı kelimelerin yağır "hayvanların sırtındaki yara", topıl "saldırmak, hücum etmek" sapakla- "iğneye ip takmak" çala "yarım kalmış, tamamlanmamış, yarım" gibi bazı kelimelerin Ersarı ağzında da aynı anlamda ve ses değişimine uğramadan günümüzde de kullanıldığını görüyoruz. Yine bazı kelimelerin ise ses değişimlerine uğrayarak sepkil>sepgil "yüzdeki siyah noktalar" Eski mayguk>maytık "topal, aksayan" Eski Türkçeden beri aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz. Sonuç olarak Afganistan gibi geçmişten beri savaşların ve göçlerin yaşandığı çetin ve tehlikeli bir coğrafyada soydaşlarımız olan Türkmenlerin dillerini korumaları sevindiricidir. Hemen hemen hepsinin aynı zamanda bir Farsça konuşuru olduğunu göz önünde bulundurursak onların dillerini koruma çabaları üstelik Eski Türkçe kelimeleri bırakmayıp yaşatmaları takdir edilecek bir durumdur.

Summary

Archaic words, the language features of the period as well as the community life of that period, traditions, lifestyle, belief systems give clues about. In addition, they are important guides in the investigation of the etymology of words and in the examination of the changes in the historical process. North Turkestan is a written language for many Turkish peoples. Herat and its environs, a province of present-day Afghanistan, is a region where the greatest works of Turkishness are written and many scholars are raised. Halac, Kipchak, Kyrgyz, Tatar, Kizilbas, Turkmen, Uzbek and so on. Turkish tribes continue to exist. Some of the Turkish noble tribes have lost their language, many languages from the languages of the peoples they have been neighboring have been removed by distorting the sound structure or by some expansion or contraction. Especially in the Turkic and Uzbek languages, the presence of Turkish words is quite high and it is seen that they have preserved them from the past to the present. Yağır, sapakla-, si, telwe, çaş- çala- çalt- in the same sense of many words such as Old Turkic since Ersarı continues to live in the mouth today. Again in the Old Dialect of Ersarı, while having another meaning, then there are some words that have widened the meaning of meaning: bruise lend curving, wrinkle-, bus- kır hiding, hiding eler, eler entangling vard, igle- Eski moaning arı and so on. One of the most important reasons for the continuation of the words of the Old Turkish in the Turkmen Ersarı dialect is the conservation of the Turkmens' languages. Another reason is that the region is closed and isolated.

KISALTMALAR

BD	Bâbü'r Dîvânı
Çev.	Çeviren
ÇT	Çağatay Türkçesi
DLT	Dîvânu Lugâti'it-Türk
EA	Ersarı Ağzı
ET	Eski Türkçe
ET	Eski Türkçenin Grameri
EU	Eski Uygur
EUTS	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
GT	Gülistan Tercümesi
KB	Kutadgu Bilig
KE	Kısasü'l-Enbiya
KT	Kıpçak Türkçesi
KTS	Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
LD	Lutfî Divanı
ME	Mukaddimetü'l -Edeb
MM	Mu'inü'l-Mürîd
MN	Muhabbetname
NF	Nehcü'l-Feradis
SD	Sekkakî Divanı
STT	Standart Türkmen Türkçesi
ŞHD	Şiban Han Divanı
ŞSL	Şeyh Süleyman Efendi Lugati
ŞT	Şecere-i Terakime
TDDS	Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü
TS	Tarama Sözlüğü
TTS	Türkmen Türkçesi Sözlüğü

KAYNAKÇA

- Ahanov, K. (2013). *Dil biliminin esasları*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil (Ana çizgileriyle dilbilim)*. 3. c., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.: 439.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yay.
- Amansarıyev, C. (1970). *Türkmen dialektolojyası*. Aşgabat.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-enbiya (Peygamber kıssaları), II cilt, giriş, metin, tıpkıbasım*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 681-1, 2.
- Ata, A. (1988a). *Mukaddimetü'l – edeb*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay: 535.
- Ata, A. (1998b). *Nehcü'l-feradis, dizin-sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.: 518.
- Ata, A. (2002). *Harez m altmordu Türkçesi*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:36, İstanbul: Kitap Mat.
- Atalay, B. (2006). *Divanü lûgat-it Türk*, IV Cilt. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 521.
- Ataniyazov, S. (1994). *Şecere, Türkmenin nâsli daragtı*. Aşgabat: Turan.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yay.: 260.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford At The Clarendon Press.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bas.
- Eraslan, K. (1999). *Mevlana sekkâkî divanı*. Ankara: TDK Yay.
- Eraslan, Kemal – vd. (1979). *Kutadgu bilig III-indeks*. Ankara:Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.: 47.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânü lûgâti'it-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Erol, H. A. (2008). *Eski Türkçeden eski Anadolu Türkçesine anlam değişimleri*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. (M. Akalın, Çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.: 532.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ölmez, Z. K. (1996). *Şecere-i terakime*. Ankara: Simurg Yay.
- Karaağaç, G. (1997). *Lutfî divanı*. Ankara: TDK Yay.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1989). *Gülîstan tercümesi*. Ankara: TDK Yay.
- Karasoy, Y. (1998). *Şiban han dîvânü (inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yay.
- Kıyasowa, G. & Geldimıradow, ve A. Durdıyew H. (2016). *Türkmen dilinin düşündürişli sözlüğü*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryat Gulluğu.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Kunos, D. I. (1902). *Şejx sulejman efendi's çağataj-osmanisches wörterbuch*. Budapest.
- Nadelyayev, V. & Nasilov, D. M. (1969). *Drevetyurskiy slovar*. Leningrad:Akademiya Nauk CCCR İstitut Yazıkoznaniya.
- Ölmez, M. (2003). *Çağataycadaki eskicil öğeler üzerine. Mustafa Canpolat Armağanı*, 135-142.
- Özkan, N. (2007). *Türk dilinin yurtları*. Ankara: Akçağ Yay.
- Özönder, S. B. (1996). *Muhakemetü'l-lugateyn*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.: 656.
- Radloff, W. (1905). *Opit slovaryu tyurksih nareçiy (versuch eines wörterbuches der Türk dialekte)*, I. (1893), III (1905), S. Petersburg.
- Sevortyan, E. V. (1974). *Etimologičeskiy slovar tyurksih yazıkov-I*. Moskova.
- Tekin, T. & Ölmez, M., & Ceylan, E., & Ölmez, Z. ve Eker, S. (1995). *Türkmençe-Türkçe sözlük*. Ankara: Simurg Yay.
- Toparlı, R. & Vural, H., ve Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavramları ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Vardar, B. (2010). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul:Multilingual Yay.
- Yüce, N. (1988). *Mukaddimetü'l edeb, giriş, dil özellikleri, metin, indeks*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.:535.
- Yücel, B. (1995). *Bâbü'r dîvânü*. Ankara:TDK Yay..